

Del lleure i la postmodernitat

CORNELIO ÀGUILA

Doctor en Educació Física. Facultat d'Humanitats i Ciències de l'Educació. Universidad de Almería

Resum

El lleure, fenomen de l'esfera cultural, és un reflex de les característiques de les societats. A hores d'ara, una nova època encunyada com a postmodernitat, ens mostra un seguit de canvis de diferent ordre, social, econòmic i polític, i un nou esquema de valors culturals. L'objectiu d'aquest article és reflexionar sobre les principals senyes d'identitat d'aquesta societat postmoderna i la seva incidència sobre el significat i les manifestacions del lleure.

Paraules clau

Lleure, Postmodernitat, Valors culturals, Transformacions socioeconòmiques.

Abstract

Leisure, as a phenomenon of the cultural field, is a reflection on the characteristics of the society. At present, a new era coined as postmodern shows us a series of different social, economic and political changes, and a new cultural values structure. The objective of this article is to reflect on the principal identity signs of the postmodern society and its effects on the meaning and expressions of leisure.

Key words

Leisure, Postmodernity, Cultural values, Socioeconomic changes.

Introducció

Vivim temps de canvis, d'una certa acceleració històrica. Lyon (1996) parla de dos símbols determinants de la nostra societat: la importància de les noves tecnologies de la informació i la comunicació, i el consumisme. Hi estic d'acord, però potser jo hi afegiria un aspecte que té relació amb qüestions culturals: hem assimilat de forma immediata aquesta situació i els nostres gustos, els nostres hàbits, les nostres pautes de conducta també s'han encomanat d'aquesta acceleració històrica i del consum compulsiu i assistim a aquests canvis sense sorpresa. Una nova situació que Toffler (1980) identifica amb la "tercera onada cultural" caracteritzada per l'ús de telecomunicacions a gran escala, l'increment de la globalització i els sistemes mundials, noves 'macroformes' de poder i canvis substancials en els patrons de consum i de la relació producció-servis (Fernández Balboa, 2001).

Aquesta situació actual, però, no emergeix de manera espontània ni aïllada. Elias planteja la seva teoria sociològica de creixement continuat argumentant que el

procés de civilització experimentat per les societats, tot al llarg de la història, suposa un camí de definició de les estructures i les relacions socials a la recerca del control de conflictes i emocions personals públiques. Aquest procés, dinàmic i constant, s'estableix gradualment, canalitzat per un seguit d'estructures socials que apareixen amb aquesta finalitat i que alhora són transformades pel procés civilitzador.

La interpretació de la teoria d'Elias exigeix reconèixer l'existència de tres formes de control social: control sobre les connexions extra-humanes dels esdeveniments, gràcies al desenvolupament científic i tecnològic; control sobre les connexions inter-humanes, els nexes socials, a través de l'organització social; i control sobre un mateix o autocontrol de cada un dels membres de la societat: el procés de civilització (Elias i Dunning, 1992). El grau d'avenç d'una societat ve determinat pel desenvolupament de cadascuna d'aquestes fonts de control social que, evidentment, no segueixen el mateix ritme de creixement.

I en quina fase del procés civilitzador

ens trobem? Podem reprendre els arguments de Toffler en la seva teoria sobre les "Tres onades de la civilització" i aleshores ens situarem en aquesta tercera onada que ens ha tocat de viure. Aquesta societat impregnada pel desenvolupament tecnològic i abocada al consum massiu (Ritzer, 2000). Una societat amb un desenvolupament desequilibrat i predominant en aquestes formes que Elias anomena de control de les relacions extra-humanes, però que afecten en gran mesura els aspectes més immediats de l'individu, les seves relacions socials i la seva pròpia personalitat.

Tanmateix, aquest és un assaig sobre el lleure. Potser hauríem de centrar-nos ja en el tema, però jo em pregunto, els comportaments de lleure de la població són aliens a aquestes situacions que hem repassat? Podem estudiar el lleure esbiaixat de la realitat social en què vivim, una realitat social macro, global? El desenvolupament tecnològic i els nous mitjans de consum, no afecten aquest fenomen del lleure? Personalment, crec que el lleure no es troba al marge de la societat, és més, penso que

els processos socials que sumàriament he presentat, tenen en el lleure un mirall que retorna la mirada de la nostra societat. Perquè el fenomen del lleure és una temàtica d'especial preocupació científica, educativa, política, social i personal dels éssers humans en les nostres societats industrials avançades. Perquè està incrustat en els nous processos de consum. Perquè és una arma de reivindicació i emancipació. Perquè és un element clau del nou engranatge de l'economia nacional i internacional. Perquè, fet i fet, forma part del procés de civilització.

En el camp de la investigació social és un tema de relativa actualitat, atès que la Sociologia del Lleure, com a tal, no té gaire més d'algunes dècades de vida. És al voltant de la meitat del segle xx quan comencen les primeres sistematitzacions sobre el lleure a les societats avançades (Negré, 1993). I, d'ençà d'aleshores, el lleure no ha deixat d'ésser tractat per nombrosos autors com a element de gran importància social.

En qualsevol cas, el lleure, com a tema central d'investigació, de preocupació social, de lluita per l'emancipació personal, de reivindicació col·lectiva, de política pública o de processos econòmics, no és nou, ni de fa 50 anys, ni fa l'efecte que hagi d'acabar pròximament. És un fenomen completament incrustat en la nostra societat, en els nostres patrons culturals. Una societat com la nostra, té un lleure com el nostre però, d'acord amb Toffler i Elias, tots els canvis socials no es produeixen de forma sobtada, sinó que responen a una evolució constant de la vida dels éssers humans en comunitat, des de l'antiguitat fins els nostres dies.

La Postmodernitat

Abans he comentat que la història no s'escriu per capítols independents. La Postmodernitat ha de buscar la seva explicació, doncs, partint de l'època anterior, la Modernitat. El pensament modern, aportació de la Il·lustració, basat en l'empirisme deductiu, ens va deixar una certa "sobrevolació" de les capacitats de l'home, representades per la supremacia de la cièn-

cia i la raó, que a nivell social i econòmic va tenir una gran repercussió mitjançant l'aplicació de la tecnologia als processos d'industrialització. A més a més, ens va aportar nous conceptes ètics i polítics i va contribuir a la jerarquització del coneixement, dels sistemes polítics i estats, de les estructures socials i econòmiques. La recerca de la màxima eficiència en la producció comporta, necessàriament, la divisió, especialització i jerarquització del treball cosa que, al seu torn, va possibilitar la irrupció de nous rols socials i va determinar la dinàmica mateixa de les relacions, tot contribuint a generar una major desigualtat entre les persones.

Per si no n'hi havia prou, les expectatives felices per a l'home que prometia la Modernitat, no van acabar de fer-se realitat. Els esdeveniments històrics, més aviat al contrari, frustraven una vegada rere l'altra l'esperança d'un món millor. Guerres, desastres ecològics, exterminis humans... causats directament per l'home, contribuïen a l'augment del desencís col·lectiu. La raó, com a arma per al progrés positiu per a la humanitat, i les grans veritats i relats, com a encoratjament per a un coneixement comú i intercultural de la realitat, són insuficients auspícis de la moral i les creences de l'home, i el deixen despullat i indefens, com un naufrag que sobreviu aferrat a qualsevol objecte que el faci surar. La fragmentació moral és un fet, com ho és la desconfiança en la raó, l'agnosticisme i la incredulitat. Perduts els grans axiomes morals, cada persona pot tenir els seus propis valors. Sense referents conceptuals únics i infal·libles, el relativisme del coneixement s'imposa.

La cultura postmoderna s'estén de manera irrefrenable, gràcies als mitjans de comunicació de masses i a la tecnologia aplicada a la informació. Si en alguna cosa estan d'acord pràcticament tots els autors que opinen sobre la nostra època, és que els valors culturals estan patint canvis evidents (Inglehart, 1991, 1998; Giddens, 1993, 2000; Lyotard, 2000, 2001; Vátimo, 2000; Lyon, 1996, Gervilla, 1993; Fernández Balboa, 2001; Lipovetsky, 1986, 1990). Pluralisme, diversitat, fragmentació moral, desorientació, escepticisme, alliberació,

desconfiança, agnosticisme, *passotisme*, individualisme, narcisisme, hedonisme, falta de compromís, *presentisme*, sublimació estètica, rebuig de l'autoritat, autorealització, etc., són comportaments, formes de pensament, actituds davant la vida que, tot i ser presents a les societats des de fa molt de temps, és ara quan estan assolint altes cotes de valoració per raons múltiples i diferents.

Al marge, però, dels nous patrons i valors culturals, la Postmodernitat es troba relacionada amb importants canvis estructurals. Si la Modernitat va basar les seves idees en la Il·lustració i va manifestar canvis socials i econòmics com a conseqüència de la revolució industrial, pel que fa a la Postmodernitat, encara que ideològicament en trobem precursors al segle XIX (Nietzsche, Marx), és a partir de la meitat i sobretot al final del segle xx quan es fan perceptibles aquestes transformacions socials i culturals (Lyon, 1996). Fernández Balboa (2001, pàgs. 27-30), mostra els canvis més significatius que s'estan donant a les societats avançades, i els resumeix en els següents: l'ús de les telecomunicacions digitals intel·ligents a gran escala, la nova configuració de la unitat temps-espai, l'increment de la globalització i l'evolució dels sistemes mundials, les tensions i relacions entre noves formes de poder, els canvis en els patrons de consumisme i intercanvi de productes i serveis, les noves oportunitats per a les dones i els nous contextos de treball i de vida.

Així doncs, a la Postmodernitat s'imposa una nova cultura, enmig de societats globalitzades, de consum de masses, altament tecnificades i governades pels mitjans de comunicació i pel fàcil accés a la informació. Aquesta situació possibilita la difusió de patrons de conducta que accedeixen sense resistència al gruix de la població. Els efectes de la globalització, encara que els més radicals només parin esment als econòmics, comporten també transformacions polítiques, tecnològiques i culturals, motivades sobretot pels avenços en els sistemes de comunicació. I tot plegat, afecta no solament estructures externes o llunyanes de l'individu, sinó que és un fenomen "*d'aquí dins*, que influeix en els

aspectes íntims i personals de les nostres vides" (Giddens, 2000, pàg. 25). Institucions, tradicions, família, costums... es troben influïts significativament per aquest procés d'universalització. Per això els percebem tan clarament en la nostra vida diària. Per això, ja no ens sorprenen els canvis, perquè formen part de nosaltres.

El lleure a les societats postmodernes

El lleure, fenomen de l'esfera cultural, no és aliè als nous valors i patrons de comportament de l'home, ni naturalment, als canvis transcendents experimentats per les societats avançades. Un nou lleure ens passa pel davant, impregnat de la cultura postmoderna i determinat, com en èpoques anteriors, per les característiques estructurals de la nostra societat. Examinem algunes de les claus del lleure postmodern:

Al llarg del segle xx, es produeix un augment del temps lliure, en detriment del temps dedicat al treball. Es consolida l'estructura diària temporal de vuit hores (8 hores de treball, 8 hores per dormir, 8 hores de temps lliure), les 40 hores laborals a la setmana, els 30 dies de vacances l'any. Tanmateix, aquest increment no sempre es tradueix en més lleure i millor, perquè la vida quotidiana cada cop es fa més complexa i es creen noves necessitats que disminueixen els moments per al lleure personal. Per això, cada vegada un major nombre de persones necessita tenir segones ocupacions laborals o dedicar part del seu temps lliure a la formació i qualificació que els proporcionen més oportunitats laborals i aconseguen de satisfer aquestes necessitats secundàries. Fins i tot, en ocasions, l'augment de temps lliure pot ser motiu de conflictes o, si més no, ser percebut com una cosa problemàtica (San Martín, 1997), sobretot en poblacions amb limitacions per fer-ne un ús satisfactori, com ara els jubilats o els desocupats. El temps, en qualsevol cas, es converteix en un valor, tant per al procés productiu com per al gaudi personal.

Però l'augment del temps lliure és una

fal·làcia que, lluny de millorar la satisfacció de les poblacions urbanes, ens ha introduït en un accelerat tren vida, que ens fa tenir la sensació constant de manca de temps. Setién i López (2000) fan una anàlisi del que anomenen "lleure de la societat apressada"; i destaquen com a mecanismes que incideixen en la percepció d'escassetat de temps, els següents: la *'tecnològització' dels processos productius*: perquè la major productivitat requereix també més temps dedicat al consum, a més a més d'haver de treballar més per augmentar el poder adquisitiu; *el treball com a incentiu*: es treballa més, tant els que tenen un treball estable, per tal de mantenir un nivell de vida determinat, com els que treballen de forma temporal o parcial, per assegurar la continuïtat del treball; *la cultura de l'ara i de l'estrès*: es busca d'omplir constantment el temps lliure per treure el màxim rendiment a cada dia; *la pressa, símbol d'estatus social*: avui s'atribueixen models d'èxit a les persones ocupades, fins i tot en el seu temps de lleure; *tècniques per estirar el temps*: la necessitat de gestionar millor el temps s'estén a la vida quotidiana, mitjançant estratègies per realitzar les mateixes activitats en menys temps, o diverses activitats alhora. El lleure apressat és, fonamentalment actiu, consumista i evasiu, si no es tenen responsabilitats familiars, i domèstic, al voltant de la televisió com a principal entreteniment, entre els que sí que en tenen (Setién i López, 2000). En qualsevol cas, l'alta valoració del lleure fa que hom intenti d'ocupar-lo amb el màxim nombre d'activitats, malgrat l'escassetat de temps, i així esdevé una mena de lleure hiperactiu encomanat de la vida accelerada que ens envolta.

Com que el treball només és un mitjà per poder satisfer les necessitats de l'home, el temps laboral es considera despersonalitzat, no motivant, que no contribueix a la realització personal. El lleure comença a ser una faceta important de l'home, en primer lloc, pel caràcter compensatori (Dumazedier, 1968) davant l'efecte deshumanitzador del procés productiu, però també presenta un efecte regulador pel que fa a l'organització del treball (Pedró, 1984), com a element d'equilibri per al

treballador. El lleure esdevé un fet social autònom, condicionat pel tipus de treball, però que també influeix en aquest (Dumazedier, 1968).

Malgrat tot, el lleure arriba al grau de reivindicació personal i de dret social, relacionat amb la salut, el benestar, la satisfacció i la qualitat de vida (WLR, 1994). Se'n parla com d'una àrea de l'experiència humana en la qual exercim la nostra llibertat d'elecció i que ens produeix altes dosis de satisfacció. El lleure és una experiència subjectiva, supeditada a la percepció individual, cosa que permet que cada persona en tingui la seva pròpia definició (San Martín, 1997). Entre les variables que incideixen perquè un comportament sigui percebut com a lleure podem trobar la percepció de llibertat, la motivació intrínseca, escassa relació amb el treball i que tingui finalitat en ell mateix (San Martín i d'altres, 1999). Alhora, el grau de satisfacció obtingut amb les activitats de lleure dependrà de nombrosos factors, entre ells, el grau d'activació que permetin, el seu efecte sobre la comprensió de la realitat, la possibilitat d'interacció social, la percepció de disponibilitat de temps lliure i els sentiments de competència que despertin (San Martín i d'altres, 1999).

El lleure, doncs, s'incorpora a la nostra vida quotidiana, al nostre estil de vida. El lleure és un dret per a l'home, com ho és ocupar el seu temps de la forma més lliure possible i amb les activitats que li resultin més satisfactòries. Sense renunciar a la connotació del lleure com a esdeveniment extraordinari, el cert és que la seva incorporació a la nostra vida de forma habitual, li dona un caire de normalitat, de rutina. *"La nostra vida quotidiana ha canviat i continua canviant profundament a causa de les pràctiques del lleure com a espai d'un temps robat al treball, a la necessitat i a l'obligació que, a l'inici, pretén de ser extraordinari (...) però que es 'rutinitza' o institucionalitza (...) i crea nous escenaris, fa aparèixer nous actors socials i fa adquirir importància a nous valors"* (Negré, 1993, pàgs. 22-23).

Valors de la nova cultura postmoderna que tenen en el lleure el vehicle perfecte per manifestar-se. La recerca del plaer, la

diversió, l'exaltació del present, l'obertura de les emocions, el triomf de l'estètica, són alguns dels valors que contenen la majoria de les pràctiques de lleure actuals, adreçades a l'evasió del món real, d'un món que constreny la nostra llibertat, que només ens convida a ser participants de projectes inacabats o de frustracions socials. L'allunyament dels problemes públics, de la seriositat de la nostra vida laboral, de les grans responsabilitats, s'aconsegueix gràcies a un lleure que ens pertany, que és subjectiu, divers i lliure de condicionaments socials, on podem esplaïar-nos i treure enfora la personalitat que portem dins, a través d'activitats divertides i agradables. *"Una nova ètica, la fun morality (moral de la diversió, del plaer), succeeix a la moral del treball, i empeny els individus a apreciar millor els seus lleures"* (Ripert, 1971, pàg. 147).

El lleure, aleshores, es converteix en lleures. La pluralitat de formes de pensament o de valors morals es reflecteix en la gran diversitat de pràctiques de lleure. El lleure postmodern és inclassificable, és tan divers com diferents són les persones. Les possibilitats es multipliquen en els últims anys: jocs i esports, festes, activitats culturals, viatges, lectures, televisió, música. Però no s'atura aquí, s'inventen noves pràctiques esportives o es matisen les tradicionals (*aeroboxing*, aeròbic amb bicicleta, *kate-surf*, *cardio&gap*, salt de pont), proliferen noves manifestacions musicals i els estils es fusionen (*Chill-out*, *Jazz-fusion*, *pop-rock*, *hip-hop*, *flamenc-chill*, *indie-rock*), s'ofereixen noves possibilitats de viatges i de turisme (actiu, rural, semiorganitzat, lliure a través de xarxes internacionals d'albergs) creix l'edició de novel·les i gèneres literaris, ens plouen les pel·lícules als cinemes, es multipliquen els canals de televisió (de moda, d'esports, de cuina), s'assimilen festivitats d'altres cultures (Halloween, Santa Claus).

El pluralisme cultural postmodern, el mestissatge de tendències i manifestacions humanes, es projecta sobre el lleure en el qual, a més a més de diversitat d'activitats, també es reflecteixen diferents significats. Atès que és un espai individual, l'experiència és enterament subjectiva. Una nit de

festa per a uns suposarà una evasió dels seus problemes, i per a altres, una oportunitat de millorar les seves relacions socials o simplement per alliberar tensions. La pràctica d'esports d'aventura estarà al servei de les necessitats d'assumir risc i d'obtenir altes dosis d'emoció, per conèixer noves persones fora de l'entorn més immediat o per gaudir del medi natural. La comprensió del lleure exigeix, doncs, anar més enllà de les activitats i aprofundir en el sentit, les motivacions i les expectatives dels qui les practiquen.

Però si les noves pautes culturals inunden el fenomen del lleure, els importants canvis estructurals i tècnics donen suport definitivament a les noves activitats d'esbarjo. La tecnologia ha suposat un increment del temps lliure, però immediatament ha entrat a formar part de moltes de les activitats de lleure. L'ordinador, en el seu ús personal, possibilita la comunicació a distància, la descoberta de noves amistats "virtuals", l'accés a informació etc., pràctiques que cada dia tenen més adeptes. L'ús de la televisió ocupa un lloc destacat en el temps lliure, acrescut per la irrupció dels canals privats i digitals. El perfeccionament dels mitjans de transport, per la seva banda, augmenta les possibilitats de lleure, reduint les barreres geogràfiques i tot instant a descobrir nous indrets.

Per tant, les noves tecnologies i els mitjans de comunicació de masses s'han institucionalitzat com a pràctiques de lleure a les nostres llars. Nous aparells (DVD, *Play Station*, *Home Cinema*) ens inciten al gaudi d'un lleure a casa caracteritzat per la visualització de programes d'entreteniment i per l'ús lúdic de les tecnologies. Fins i tot n'hi ha que veuen en la televisió i el cinema un fenomen que assumeix les funcions de la lectura en segles anteriors, un cop substituïda aquesta, entre els més joves, per les expressions audiovisuals (Cuenca, 2000). L'*espectadorisme* catòdic del lleure casolà (Ruiz Olabuénaga, 1996b), d'una banda, i el turisme d'altra banda, poden ser dues de les activitats de lleure que més han augmentat, que caracteritzen la nova societat, i es troben relacionades íntimament: *"la televisió és el gran turisme*

des de la quietud del lloc, el turisme és la televisió en moviment i una proliferació de consum ocular" (Cuenca, 2000, pàg. 53).

Aquesta amalgama de possibilitats de lleure pretén, suposadament, legitimar la llibertat d'elecció de l'ésser humà i el seu desenvolupament personal. Tanmateix, darrere la multitud de pràctiques s'hi amaga una motivació comuna: el consum. L'increment del temps lliure ha portat també la possibilitat de trobar en els mateixos productors, els objectius de la producció, és a dir, el món del lleure en les societats avançades forma part d'un cicle de producció-consum, del qual tots som participants, del qual tots som "prosumidors" (Toffler, 1980). Els valors hedonistes als quals s'associen els comportaments de lleure són, paral·lelament, provocadors del consum. A Espanya, la despesa en activitats de lleure de les famílies augmenta cada any, passant d'un 11,05 % en 1985 a 13,4 % en 1992 (Setien, 1995 a Cuenca, 2000). Per no parlar del turisme, una de les claus de la indústria espanyola, o el consum de premsa, revistes, llibres, etc. A més a més dels serveis, el consum del lleure té els seus exponents en l'adquisició d'equipaments i productes. D'aquí ve l'augment accelerat d'empreses que constitueixen una autèntica indústria del lleure, i suposen al voltant del 15 % del producte interior brut del país (Cuenca, 2000). Però la comercialització del lleure arriba a tant, que es fa necessari el descobriment de noves necessitats que substitueixin o complementin a les anteriors, perquè el cicle producció-consum no s'aturi. Les noves tecnologies en són un bon exemple: els avenços arriben l'un rere l'altre, PCs amb més prestacions, automòbils d'última generació... a la caça de nous consumidors que veuen en el fet de posseir-los un índex de millora de la seva qualitat de vida i del seu estatus social. En qualsevol manifestació de lleure, doncs, no ens trobem lliures de la pressió social, dels interessos econòmics de les grans indústries que exerceixen el seu poder coercitiu, algunes vegades de forma tan subliminar que passen desapercebudes. L'home, en el seu intent d'alliberament i d'evasió a través del lleure, abaixa els braços davant la

maquinària del consum, amb la consciència que és lliure. Els interessos econòmics i polítics, bé per a l'enriquiment, bé per al control social, actuen com a mecanismes manipuladors que aboquen a una nova alienació en l'home: l'alienació del lleure (Pedró, 1984; Domenach, 1971).

El progrés de l'economia, doncs, sembla haver convertit l'home en un consumidor que, a través de l'adquisició d'equipaments i productes, pot escalar socialment. Res més lluny de la realitat. Fins i tot tenint accés a determinats lleures que eren privatis en èpoques anteriors, el poder adquisitiu continua sent un condicionant principal per a l'ocupació del temps lliure, atès que el lleure es consumeix.

En oblidar-nos d'elements lligats a l'estructura de classes socioeconòmica hem cregut en el lleure com a element social unificador, a l'abast de tothom. Tanmateix, *"la igualtat o la pràctica universal del lleure està limitada per algun tipus de constricció imposada per l'estructura socioeconòmica, cosa que podríem anomenar democratització imperfecta"* (Ruiz Olabuénaga, 1996a, pàg. 17). La classe social o l'estrat socioeconòmic se situa com el factor més influent per a les activitats de lleure a Espanya, per damunt de l'edat, el sexe o el nivell d'educació (Ruiz Olabuénaga, 1996a). El lleure, doncs, pot ser més causant d'accentuar les diferències socials (Pedró, 1984) que no pas de promoure'n la igualtat. Al costat de les grans possibilitats de lleure que he comentat anteriorment podem trobar, encara avui dia, situacions absolutament marginals, de privació del lleure o d'una ocupació pobra del temps lliure.

Aquesta última reflexió ens remet, necessàriament, a abordar algunes qüestions ètiques. En primer lloc, la sublimació de valors morals individualistes i hedonistes a través del lleure pot allunyar-nos de la reflexió sobre els veritables problemes socials i, com a afegit, restar-nos capacitat per fer-hi front. Si el treball és devaluat i el lleure emergeix com el moment per al desenvolupament de l'ésser humà, mal anirem en el futur, si a l'única cosa a què ens dediquem és a apagar la televisió quan apareixen males notícies i a encendre-la quan comença el meu programa

favorit. La falta de compromís social és a hores d'ara una realitat en el nostre lleure. És ben cert que necessitem moments de mera diversió, però també és peremptori dedicar part d'aquest temps a comprendre la realitat que ens envolta i a desenvolupar valors enterament humanistes. Pedró (1984) planteja que la clau del lleure actual no rau en què fer, sinó en com fer-ho. Mantenir una actitud inercial, consumint passivament el lleure que ens proporcionen, o ben al contrari, apostar per una actitud crítica que realment possibiliti l'alliberament de l'home, que doti de més sentit la seva existència i que li faci trobar els valors que li calen per desenvolupar-se com a ésser humà. En segon lloc el referens ètic arriba a les institucions que en són responsables. Caldria analitzar quin lleure se'ns està oferint i l'efecte que pot generar en la humanitat. En qualsevol cas, tots els agents socials, públics o privats, juntament amb els mateixos ciutadans haurien d'assumir la responsabilitat sobre el model de lleure que s'està impulsant (San Salvador, 2000).

Al capdavant, és cert que vivim una època d'exaltació del lleure, però segurament lluny d'aquella "civilització del lleure" que Dumazedier augurava. Encara que el procés de transformació no s'atura, la veritat és que el lleure continua sent, en molts casos, una simple reproducció de l'estructura i el sistema social imperant. Els canvis s'esdevenen d'una forma més quantitativa que qualitativa, afecten desigualment la població i cada vegada més el lleure sura sense control arrossegat pels vents del mercantilisme. Una situació que podria ben bé ser definida com a "paradoxes del lleure". Teòricament, es disposa de més temps lliure que en èpoques passades, però es percep amb escassetat, quan no es constata realment una menor disponibilitat de temps, perquè a més a més de l'ocupació principal ens comprometem amb altres activitats per tal de sostenir el nostre nivell de vida. Creiem sentir-nos lliures quan ens dediquem al lleure, però cada vegada són més grans i més fortes les influències dels mitjans de comunicació que ens aboquen al consum

i a unes formes determinades d'ocupar el nostre temps. Reivindiquem el nostre espai i temps per al lleure, deslegitimant el treball com a via de realització personal, però l'omplim amb activitats que ens adotzenen i que limiten la nostra creativitat. Pensem que el lleure és un vehicle de democratització, quan en no poques ocasions emfasitza encara més les desigualtats socials. Defensem la pluralitat dels lleures com a canal d'expressió de la nostra llibertat d'elecció i el que aconseguim és posar-nos en contacte superficialment amb les activitats, provar moltes coses, deambular per diferents camins, però no trobar-nos a nosaltres mateixos. Cerquem l'emoció, la satisfacció, l'experiència extraordinària i, tanmateix, procedim a 'rutinitzar' el nostre lleure, mantenint una actitud inercial cap al que se'ns ofereix i incorporant-lo al tren accelerat que presideix la nostra vida quotidiana.

No m'agradaria, però, acabar amb aquest to tan pessimista. Les potencialitats del lleure, sortosament, romanen intactes. Tan sols fa falta una reflexió personal sobre alguns dels aspectes tractats anteriorment. Fonamentalment, sobre quina societat busquem, quin tipus de persona volem ser i sobre com ens construïm en tots i cadascun dels aspectes de la nostra existència. Al treball, en l'amistat, en la família... i, ben entès, també en el lleure. Bussejar en les profunditats d'un mateix, sens dubte, ajudarà a comprendre'ns millor i a triar, doncs, el lleure que potencii la nostra personalitat i ens faci més humans. Només aleshores, aquest fenomen arribarà al seu significat més ampli, lluny de determinismes, manipulacions o condicionaments socials. Solament aleshores, el lleure serà humanista, el lleure serà nostre.

Bibliografia

- Cuenca, M. (2000). *Ocio humanístico. Dimensiones y manifestaciones actuales del ocio*. Bilbao: Universidad de Deusto.
- De Grazia, S. (1966). *Tiempo, trabajo y ocio*. Madrid: Tecnos.
- Domenach, J.M. (1971). *Ocio y trabajo*. A J. Dumazedier i d'altres, *Ocio y sociedad de clase* (pàgs. 209-218). Barcelona: Fontanella.

- Dumazedier, J. (1968). *Hacia una civilización del ocio*. Barcelona: Estela.
- Elias, N. i Dunning, E. (1992). *Deporte y ocio en el proceso de civilización*. México: FCE.
- Fernández Balboa, J. M. (2001). La sociedad, la escuela y la educación física del futuro. A J. Devis (coord.), *La educación física, el deporte y la salud en el siglo XXI* (pàgs. 25-45). Alicante: Marfil.
- Gervilla, E. (1993). *Posmodernidad y educación. Valores y cultura de los jóvenes*. Madrid: Dykinson.
- Giddens, A. (1993). *Consecuencias de la modernidad*. Madrid: Alianza.
- (2000). *Un mundo desbocado. Los efectos de la globalización en nuestras vidas*. Madrid: Taurus.
- Inglehart, R. (1991). *El cambio cultural en las sociedades industriales avanzadas*. Madrid: CIS.
- (1998). *Modernización y posmodernización. El cambio cultural, económico y político en 43 sociedades*. Madrid: CIS.
- Lipovetsky, G. (1986). *La era del vacío*. Barcelona: Anagrama.
- (1990). *El imperio de lo efímero*. Barcelona: Anagrama.
- Lyon, D. (1996). *La posmodernidad*. Madrid: Alianza.
- Lyotard, J. F. (2000). *La condición posmoderna*. Madrid: Catedra.
- (2001). *La posmodernidad (explicada a los niños)*. Barcelona: Gedisa.
- Munné, F. (1980). *Psicosociología del tiempo libre. Un enfoque crítico*. México: Trillas.
- Negré, P. (1993). *El ocio y las edades. Estilos de vida y oferta lúdica*. Barcelona: Hacer.
- Pedro, P. (1984). *Ocio y tiempo libre. ¿Para qué?* Barcelona: Humanitas.
- Ripert, A. (1971). Algunos problemas americanos. A J. Dumazedier i d'altres, *Ocio y sociedad de clases* (pàgs. 143-155). Barcelona: Fontanella.
- Ritzer, G. (2000). *El encanto de un mundo desencantado. Revolución en los medios de consumo*. Barcelona: Ariel.
- Ruiz Olabuénaga, J. I. (1996^a). La democratización imperfecta del ocio español. A García i Martínez (coords), *Ocio y deporte en España. Ensayos sociológicos sobre el cambio* (pàgs. 15-24). Valencia: Tirant lo blanch.
- (1996b). Los desafíos del ocio. A VVAA, *Los desafíos del ocio* (pàgs. 13-46) Bilbao: Universidad de Deusto.
- San Martín, J. E. (1997). *Psicosociología del ocio y el tiempo libre*. Málaga: Aljibe.
- San Martín, J. E.; López, A. E. i Esteve R. (1999). Dimensionalización del constructo de ocio en universitarios. *Psicothema* (11.1), 113-124.
- San Salvador, R. (2000). *Políticas de ocio. Cultura, turismo, deporte y recreación*. Bilbao: Universidad de Deusto.
- Setién, M. L. i López, A. (2000). *El ocio de la sociedad apresurada: el caso vasco*. Bilbao: Universidad de Deusto.
- Toffler, A. (1980). *La tercera ola*. Barcelona: Plaza & Janés.
- WLRA (1994). *International Charter of Leisure Educations*. ELRA (European Leisure and Recreation Association). Summer.